

Znaczenie wyboru dalszej drogi edukacyjnej przez uczniów na etapie nauki w gimnazjum – w świetle badań własnych

Wybór zawodu jest jedną z najważniejszych decyzji w życiu każdego człowieka. Stopień trafności dokonanego wyboru oraz drogi do niego wiodącej decyduje o tym, czy wykonywana praca będzie w przyszłości efektywna, czy będzie rozwijała jego siły twórcze, pozwoli na realizację planów życiowych, czy też będzie dla niego źródłem satysfakcji i zadowolenia. Dlatego też uczniowie już w okresie pobytu w szkołach powinni jasno zdawać sobie sprawę z tego, czy preferowana przez nich praca zawodowa będzie w przyszłości umożliwiać samorealizację, czyli realizację życiowych potencji, uzdolnień i sił, czy pozwoli na zaspokojenie ich potrzeb i pragnień. W związku z tym decyzja dotycząca wyboru zawodu powinna być podejmowana przez nich świadomie, rozważnie, w wyniku długotrwałego, pedagogicznie ukierunkowanego procesu poszukiwania, konfrontowania i uzgadniania osobistych zainteresowań, uzdolnień warunków psychofizycznych i zdrowotnych, aspiracji i nastawień z realną sytuacją i zapotrzebowaniem na określone zawody na rynku pracy.

Przygotowanie dzieci i młodzieży do wyboru zawodu stanowi ważny problem w literaturze pedagogicznej oraz szczególnie przedmiot zainteresowania pedagogiki pracy. Istnieje w niej wiele różnorodnych definicji pojęcia zawodu oraz szeroko ujętych teorii dotyczących istoty, celów i zadań zawodoznawstwa. Zawodoznawstwo z kolei stanowi merytoryczną podstawę orientacji zawodowej i szkolnej, a analiza literatury przedmiotu wskazuje również na bogactwo i różnorodność określeń i terminów związanych z tym pojęciem. W różnych publikacjach oraz dokumentach istnieje tendencja do łączenia ze sobą orientacji zawodowej i poradnictwa zawodowego, nadając rangę jednego z etapów orientacji zawodowej. Oba te pojęcia określa się jako szeroko ujętą działalność służącą realizacji takich celów, jak: pomoc w wyborze pracy i zawodu oraz planowaniu rozwoju zawodowego, które realizowane są za pomocą różnorodnych form, metod i środków również w bogaty sposób przedstawionych w literaturze przedmiotu. Traktowanie jednak orientacji i poradnictwa zawodowego jako jedyne obszaru powyższych działań zawęża spojrzenie na problematykę prawidłowego i świadomego wyboru zawodu oraz dalszej drogi edukacyjnej wśród młodzieży szkolnej. O wiele szerszy aspekt do rozważań nad tą problematyką stanowią działania określane mianem działalności zawodoznawczej. Jest to pojęcie jeszcze niewystarczająco określone w literaturze przedmiotu, dlatego też przygotowywana rozprawa doktorska na temat: „Działalność zawodoznawcza

a świadomość wyboru kierunku dalszego kształcenia przez uczniów szkół gimnazjalnych (na przykładzie badań w województwie kujawsko-pomorskim)” stanowić będzie m.in. próbę jego zdefiniowania oraz określenia przejawów, rangi i zakresu tego rodzaju działalności.

Działalność zawodoznawcza traktowana jest tu jako działania, wykorzystujące wiedzę o zawodach oraz przygotowaniu do ich wykonywania. Głównym celem tej działalności jest wyposażanie jednostki już od najmłodszych lat w wiedzę zawodoznawczą, która powinna w znacznym stopniu pomóc w świadomym i dojrzałym wyborze przyszłego zawodu, jak i również drogi do jego zdobycia. Działalność ta stanowi długotrwały, pedagogicznie uwarunkowany proces, którego uczestnikami są zarówno rodzice, nauczyciele, rówieśnicy, doradcy zawodu, jak i zainteresowani wyborem przyszłego zawodu młodzi ludzie. Analiza literatury pozwala stwierdzić, że rodzaj oddziaływania pedagogicznego w okresie przedszkolnym i szkolnym, poprzedzający systematyczne kształcenie prozawodowe i zawodowe, w którym nade wszystko chodzi o zbliżanie dzieci i młodzieży do pracy, kształtowania wiedzy o pracy oraz pozytywnego do niej stosunku, jak również o zbliżanie do świata techniki określane jest mianem wychowania i kształcenia przedzawodowego¹. Przyjąć zatem można, że działalność zawodoznawczą stanowiły będą wszelkie działania wchodzące w skład szeroko pojętego wychowania i kształcenia przedzawodowego. Będą nimi przede wszystkim te, które stanowią jednocześnie podstawowe i ogólne zadania, a zarazem szczegółowe problemy edukacji przedzawodowej, a zatem: wychowanie przez pracę, kształcenie ogólnotechniczne, a także preorientacja, orientacja szkolna i zawodowa oraz poradnictwo i doradztwo zawodowe. Uznać również można, iż w pewnym stopniu działania realizowane poprzez kształcenie prozawodowe, które stanowi pośrednią sytuację edukacyjną pomiędzy kształceniem przedzawodowym a kształceniem zawodowym wchodzą w zakres działalności zawodoznawczej. Z powyższego wynika, że działalność zawodoznawcza stanowi o wiele szerszy aspekt do rozważań nad prawidłowym przygotowaniem do wyboru zawodu niż powszechnie stosowana orientacja i poradnictwo zawodowe.

Badania empiryczne do niniejszej rozprawy przeprowadzono w wśród 680 uczniów klas trzecich 10 szkół gimnazjalnych. Prowadzono je w miesiącu kwietniu 2002 roku (badania pilotażowe) oraz w miesiącach od marca do czerwca 2004 roku na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

W toku postępowania badawczego posłużono się różnymi metodami i technikami badań, z tym, że wyraźnie dominowały:

- test wiadomości i nastawień na temat: *przyszłego zawodu i szkoły ponadgimnazjalnej*, który pozwolił określić poziom wiedzy młodzieży na temat wybranego przez siebie zawodu, rynku pracy, o sobie samym oraz na temat przyszłej drogi edukacyjnej;
- studium indywidualnego przypadku, które miało na celu uprawdopodobnienie oraz poszerzenie wypowiedzi ankietowych a także ukazanie przyczyn oraz szerszego kontekstu środowiskowego i społecznego dokonywanych wyborów zawodowych;

---

¹ Z. Wiatrowski, *Podstawy pedagogiki pracy*, Bydgoszcz 2000, s. 126–127.

- metoda badania dokumentacji i wytworów – polegająca na analizie stanu udokumentowania działalności zawodoznawczej w szkołach gimnazjalnych;
- metoda badania opinii – z uwzględnieniem ankiety i wywiadu z dyrektorami szkoły, wychowawcami klas, pedagogami szkolnymi oraz pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznej w celu pogłębienia analiz dotyczących prowadzenia działalności zawodoznawczej w szkołach oraz ich kontaktu z instytucjami wspomagającymi tę działalność;
- metoda obserwacji uczestniczącej – w celu określenia stosunku uczniów gimnazjum do samego siebie, do działalności zawodoznawczej prowadzonej w jego środowisku, stosunku do ludzi pracujących na różnych stanowiskach oraz ich wytworów pracy, a także nastawienia wobec problematyki związanej z przyszłym zawodem oraz określenia oczekiwań ucznia wobec przyszłej pracy;
- metoda krytycznej analizy literatury i źródeł oraz metody i techniki statystyczne.

Wybór szkoły ponadgimnazjalnej stanowi jeden z głównych aspektów przeprowadzonych badań w zakresie prezentowanej pracy doktorskiej. Uczniowie szkoły gimnazjalnej bowiem, nie posiadając jeszcze wystarczającej wiedzy o świecie i również mając trudności w dokonaniu obiektywnej samooceny zmuszeni są podejmować decyzje, które sięgają swoimi skutkami daleko w przyszłość. Dotyczy to głównie dalszej drogi edukacyjno-zawodowej.

Tabela 1 wskazuje deklaracje określonego typu szkoły przez badanych uczniów (w czerwcu 2004 roku), gdzie głównym czynnikiem różnicującym przedstawione wybory uczyniono miejsce zamieszkania gimnazjalistów.

Tabela 1. Wpływ miejsca zamieszkania na wybór szkoły

Miejsce zamieszkania	Wieś i miasteczko		Miasto		Ogółem	
	L	%	L	%	L	%
Wybór szkoły						
Liceum ogólnokształcące	74	39,8	89	71,8	163	52,6
Liceum profil. zawodowo	29	15,6	7	5,6	36	11,6
Technikum	57	30,6	23	18,6	80	25,8
Zasadnicza szkoła zawodowa	14	7,5	-	-	14	4,5
Nie wiem	12	6,5	5	4,0	17	5,5
Razem	186	100	124	100	310	100

Z powyższego zestawienia wynika:

1. Wybór liceum ogólnokształcącego jako dalszej drogi edukacyjnej zadeklarowało 52,6% badanych gimnazjalistów (N=310), w tym 39,8% uczniów ze wsi i małych miasteczek oraz 71,8% z większych miast;
2. Liceum profilowane zawodowo wybrało jedynie 11,6% gimnazjalistów, w tym 15,6% ze wsi i małych miasteczek oraz 5,6 z większych miast;
3. Na technikum wstępnie zdecydowało się 25,8% uczniów gimnazjum, w tym 30,6% ze wsi i małych miasteczek oraz 18,6% z większych miast;

4. Zasadniczą szkołę zawodową wybrało tylko 4,5% badanych i to tylko ze wsi i małych miasteczek, co stanowi 7,5% prezentowanej grupy;
5. Istnieje grupa gimnazjalistów, stanowiąca 5,5% badanych, która nie wie, na jaką szkołę ma się zdecydować, w tym 6,5% ze wsi i małych miasteczek oraz 4,0% z większych miast.

Z przedstawionego zestawienia wynika, że we wstępnych wyborach szkół ponadgimnazjalnych wśród gimnazjalistów zdecydowanie dominowało liceum ogólnokształcące. Stosunkowo wysoką lokatę uzyskało również technikum. Wiąże się to prawdopodobnie z faktem, że oba te typy szkół średnich są dość jednoznacznie określone w strukturach szkolnictwa, czego nie można powiedzieć o dwóch pozostałych. Poza tym można przypuszczać, iż długoletnie tradycje oraz współczesne trendy na wydłużone kształcenie ogólne, prowadzące do matury i uczelni wyższej najbardziej rzutują na wybory gimnazjalistów.

Podobnych wyborów dokonali gimnazjaliści w trakcie prowadzenia badań pilotażowych w kwietniu 2002 roku. Wyniki przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Wpływ miejsca zamieszkania na wybór szkoły (badania pilotażowe)

Miejsce zamieszkania	Wieś i miasteczko		Miasto		Ogółem	
	L	%	L	%	L	%
Liceum ogólnokształcące	75	41,4	94	72,9	169	54,5
Liceum profil. zawodowo	19	10,5	15	11,6	34	11,0
Technikum	62	34,3	14	10,9	76	24,5
Zasadn. szkoła zawodowa	25	13,8	6	4,6	31	10,0
Razem	181	100	129	100	310	100

Z powyższej tabeli wynika:

1. Wybór liceum ogólnokształcącego jako dalszej drogi edukacyjnej zadeklarowało 54,5% badanych gimnazjalistów (N=310), w tym 41,4% uczniów ze wsi i małych miasteczek oraz 72,9% z większych miast;
2. Liceum profilowane zawodowo wybrało jedynie 11,0% gimnazjalistów, w tym 10,5% ze wsi i małych miasteczek oraz 11,6 z większych miast;
3. Na technikum wstępnie zdecydowało się 24,5% uczniów gimnazjum, w tym 34,3% ze wsi i małych miasteczek oraz 10,9% z większych miast;
4. Zasadniczą szkołę zawodową wybrało tylko 10,0% badanych, w tym 13,8% ze wsi i małych miasteczek oraz 4,6% z większych miast.

Należy dodać, że wśród analizowanych uczniów nie istniała grupa, która nie wiedziała, do jakiej szkoły pójść.

Drugim, równie ważnym wyznacznikiem deklarowanych wyborów przez gimnazjalistów była płeć. Dane z badań w czerwcu 2004 roku ukazuje tabela 3.

Tabela 3. Związek płci z deklarowanym wyborem szkoły

Wybór szkoły	Płeć		Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem	
	L	%	L	%	L	%	L	%
Liceum ogólnokształcące	103	62,0	60	41,7	163	52,6		
Liceum profil. zawodowo	22	13,3	14	9,7	36	11,6		
Technikum	31	18,7	49	34,0	80	25,8		
Zasadn.szkoła zawodowa	6	3,6	8	5,6	14	4,5		
Nie wiem	4	2,4	13	9,0	17	5,5		
Razem	166	100	144	100	310	100		

Podobnych analiz dokonano podczas badań pilotażowych, których wyniki ukazuje tabela 4.

Tabela 4. Związek płci z deklarowanym wyborem szkoły w kwietniu 2002 roku

Wybór szkoły	Płeć		Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem	
	L	%	L	%	L	%	L	%
Liceum ogólnokształcące	109	68,1	60	40,0	169	54,5		
Liceum profil. zawodowo	19	11,9	15	10,0	34	11,0		
Technikum	22	13,7	54	36,0	76	24,5		
Zasadn.szkoła zawodowa	10	6,3	21	14,0	31	10,0		
Razem	160	100	150	100	310	100		

Z powyższych tabel dość jednoznacznie wynika, że dziewczęta wiążą swe dalsze losy edukacyjne głównie z liceum ogólnokształcącym; z kolei chłopcy ze szkołami zawodowymi.

W toku badań określono inne wyznaczniki deklarowanych wyborów, do których należy środowisko rodzinne. Wyniki badań zostały przedstawione w tabeli 5.

Tabela 5. Wpływ środowiska rodzinnego na wybór szkoły

Wybór szkoły	Środowisko rodzinne		Rodz. robotnicza		Rodz. chłopska		Rodz. urzędnicza		Rodz. inteligent.		Rodz. rzemieśl.		Rodz. drob. prod. woln. w. w. r. w. n.		Rodz. śred. i duż. posiad. wolnoryn.		Inna	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Liceum ogólnokształcące	64	43,2	10	34,5	23	62,2	45	77,6	6	75,0	12	50,0	3	50,0	-	-	-	-
Liceum profil. zawodowo	22	14,9	3	10,4	5	13,5	4	6,9	1	12,5	1	4,2	-	-	-	-	-	-
Technikum	41	27,7	13	44,8	9	24,3	5	8,6	-	-	10	41,6	2	33,3	-	-	-	-
Zasadnicza szkoła zawod.	11	7,4	2	6,9	-	-	-	-	1	12,5	-	-	-	-	-	-	-	-
Nie wiem	10	6,8	1	3,4	-	-	4	6,9	-	-	1	4,2	1	16,7	-	-	-	-
Razem	148	100	29	100	37	100	58	100	8	100	24	100	6	100	-	-	-	-

Dane z tabeli 5 wskazują na to, że:

- na liceum ogólnokształcące decydują się w pierwszej kolejności gimnazjaliści: a) z rodzin inteligenckich (77,6% przy N = 58), b) następnie z rodzin rzemieślniczych (75,0% przy N = 8) i c) z rodzin urzędniczych (62,2% przy N = 37);
- na technikum decydują się w pierwszej kolejności gimnazjaliści z rodzin chłopskich (44,8% przy N = 29), w drugiej kolejności – z rodzin drobnych posiadaczy wolnorynkowych (41,6% przy N = 24), a w trzeciej kolejności – z rodzin średnich i dużych posiadaczy wolnorynkowych (33,3% przy N = 6);
- na liceum profilowane decydują się w pierwszej kolejności uczniowie z rodzin robotniczych (14,9,1% przy N = 148), z kolei na drugim miejscu – gimnazjaliści z rodzin urzędniczych (13,5% przy N = 37), na trzecim miejscu – z rodzin rzemieślniczych (12,5% przy N = 8);
- wreszcie na zasadniczą szkołę zawodową decydują się gimnazjaliści z rodzin rzemieślniczych (12,5% przy N = 8), z rodzin robotniczych (7,4% przy N = 148) i z rodzin chłopskich (6,9% przy N = 29);
- nie wiedzą, jaką szkołę wybrać w pierwszej kolejności gimnazjaliści: a) z rodzin średnich i dużych posiadaczy wolnorynkowych (16,7% przy N = 6), b) następnie z rodzin inteligenckich (6,9% przy N = 58) i c) z rodzin robotniczych (6,8% przy N = 148).

Również w tym przypadku podobnych analiz dokonano podczas badań pilotażowych, których wyniki ukazuje tabela 6.

Tabela 6. Wpływ środowiska rodzinnego na wybór szkoły (badania pilotażowe z kwietnia 2002 roku)

Wybór szkoły	Rodz. robotnicza		Rodz. chłopska		Rodz. urzędnicza		Rodz. inteligen.		Rodz. rzemieśl.		Rodz. posiad. drob. wolnoryn.		Rodz. śred. i duż. posiad. wolnoryn.		Inna	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Liceum ogólnokształcące	33	34,2	6	31,6	32	61,5	71	76,3	9	60,0	11	57,9	7	70,0	-	-
Liceum profil. zawodowo	14	13,7	1	5,3	5	9,6	8	8,6	2	13,3	4	21,1	-	-	-	-
Technikum	40	39,2	5	26,3	11	21,2	12	12,9	3	20,0	2	10,5	3	30,0	-	-
Zasadn. szkoła zawodowa	15	14,7	7	36,8	4	7,7	2	2,2	1	6,7	2	10,5	-	-	-	-
Razem	102	100	19	100	52	100	93	100	15	100	19	100	10	100	-	-

Powyższe dane wskazują na to, że:

- na liceum ogólnokształcące decydują się w pierwszej kolejności gimnazjaliści: a) z rodzin inteligenckich (76,3% przy N = 93), b) następnie z rodzin średnich i dużych posiadaczy wolnorynkowych (70,0% przy N = 10) i c) z rodzin urzędniczych (61,5% przy N = 52);
- na technikum decydują się w pierwszej kolejności gimnazjaliści z rodzin robotniczych (39,2% przy N = 102), w drugiej kolejności – z rodzin chłopskich

(26,3% przy N = 19), a w trzeciej kolejności – rodzin średnich i dużych posiadaczy wolnorynkowych (30,0% przy N = 10);

- na liceum profilowane decydują się w pierwszej kolejności uczniowie z rodzin drobnych posiadaczy wolnorynkowych (21,1% przy N = 19), z kolei na drugim miejscu – gimnazjaliści z rodzin robotniczych (13,7% przy N = 102), na trzecim miejscu – z rodzin rzemieślniczych (13,3% przy N = 15);
- wreszcie na zasadniczą szkołę zawodową decydują się głównie gimnazjaliści z rodzin chłopskich (36,8% przy N = 19) i z rodzin robotniczych (14,7% przy N = 102).

Dla uszczegółowienia powyższych wyników wprowadzono dodatkowy wyznacznik, jakim jest płeć. Stąd tabele 6A i 6B ukazują wpływ środowiska rodzinnego na wybór szkoły ponadgimnazjalnej wśród dziewcząt i wśród chłopców.

Tabela 6a. Wpływ środowiska rodzinnego na wybór szkoły wśród dziewcząt

Środowisko rodzinne	Rodz. robotnicza		rodz. chłopska		Rodz. urzędnicza		Rodz. inteligen.		Rodz. rzemieśl.		Rodz. drob. posiad. wolnorynk.		Rodz. śred. i duż. posiad. wolnorynk.		Inna	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Wybór szkoły																
Liceum ogólnokształcące	21	46,7	1	14,3	20	74,1	47	87,0	6	75,0	7	77,8	7	70,0	-	-
Liceum profil. zawodowo	9	20,0	1	14,3	2	7,4	5	9,3	1	12,5	1	11,1	-	-	-	-
Technikum	9	20,0	3	42,9	4	14,8	2	3,7	-	-	1	11,1	3	30,0	-	-
Zasadn. szkoła zawodowa	6	13,3	2	28,5	1	3,7	-	-	1	12,5	-	-	-	-	-	-
Razem	45	100	7	100	27	100	54	100	8	100	9	100	10	100	-	-

Tabela 6b. wpływ środowiska rodzinnego na wybór szkoły wśród chłopców

Środowisko rodzinne	Rodz. robotnicza		rodz. chłopska		Rodz. urzędnicza		Rodz. inteligen.		Rodz. rzemieśl.		Rodz. drob. posiad. wolnorynk.		Rodz. śred. i duż. posiad. wolnorynk.		Inna	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Wybór szkoły																
Liceum ogólnokształcące	12	21,0	5	41,7	12	48,0	24	61,5	3	42,9	4	40,0	-	-	-	-
Liceum profil. zawodowo	5	8,8	-	-	3	12,0	3	7,7	1	14,2	3	30,0	-	-	-	-
Technikum	31	54,4	2	16,6	7	28,0	10	25,6	3	42,9	1	10,0	-	-	-	-
Zasadn. szkoła zawodowa	9	15,8	5	41,7	3	12,0	2	5,2	-	-	2	20,0	-	-	-	-
Razem	57	100	12	100	25	100	39	100	7	100	10	100	-	-	-	-

Z przedstawionego zestawienia wynika, że bez względu na płeć uczniowie gimnazjum pochodzący z rodzin inteligentnych w pierwszej kolejności wybierają liceum ogólnokształcące. Można domniemywać, że ma to związek z tradycją rodzinną, gdzie liceum jest pierwszym etapem do zdobycia wyższego wykształcenia.

W przypadku wyboru technikum decyzje dotyczące dalszej drogi edukacyjnej są bardziej zróżnicowane. Chłopcy w pierwszej kolejności wybierają ten typ szkoły z rodzin robotniczych (54,4% przy N = 57), następnie z rodzin rzemieślniczych (42,9% przy N = 7) oraz z rodzin urzędniczych (28,0% przy N = 25). Dziewczeta natomiast wybierają technikum w pierwszej kolejności z rodzin chłopskich (42,9% przy N = 7), w drugiej kolejności z rodzin średnich i dużych posiadaczy wolnorynkowych (30,0% przy N = 10), a następnie z rodzin robotniczych (20,0% przy N = 45).

Wybór liceum profilowanego zawodowo wykazuje podobne tendencje. Na ten typ szkoły wśród dziewcząt decydują się w przede wszystkim te, które pochodzą z rodzin robotniczych (20,0% przy N = 45), w drugiej kolejności z rodzin chłopskich (14,3% przy N = 7), następnie z rodzin rzemieślniczych (12,5% przy N = 8). Chłopcy tę szkołę wybierają przede wszystkim z rodzin drobnych posiadaczy wolnorynkowych (30,0% przy N = 10), w drugiej kolejności z rodzin rzemieślniczych (14,2% przy N = 7) i w trzeciej kolejności z rodzin urzędniczych (12,0% przy N = 25).

Na wybór zasadniczej szkoły zawodowej w pierwszej kolejności decydują się zarówno chłopcy jak i dziewczeta pochodzący z rodzin chłopskich (dziewczeta – 28,5% przy N = 7, chłopcy – 41,7% przy N = 12). Wydaje się, że jest to związane z obecną sytuacją społeczeństwa wiejskiego, które dotkliwie odczuwa negatywne skutki transformacji ustrojowej w Polsce. Brak konkretnych perspektyw i środków finansowych wymusza wśród młodzieży wiejskiej tego typu wybory dotyczące dalszej drogi edukacyjnej.

W drugiej kolejności dziewczeta wybierają ten typ szkoły z rodzin robotniczych (13,3% przy N = 45), a chłopcy z rodzin drobnych posiadaczy wolnorynkowych (20,0% przy N = 10).

Znaczącym układem odniesienia dla powyższych wyników na etapie badań pilotażowych uczyniono liczebność poszczególnych typów szkół ponadgimnazjalnych w kraju. Z informacji MENiS (z marca 2002r. – „Głos Nauczycielski” nr 11/2002) wynikało, że absolwenci szkół gimnazjalnych w całym kraju będą mieli do wyboru:

- 2147 liceów ogólnokształcących (27,1% ogółu szkół),
- 1994 licea profilowane (25,2% ogółu szkół),
- 1837 technika (23,2% ogółu szkół),
- 1931 zasadniczych szkół zawodowych (24,5% ogółu szkół).

Razem na absolwentów gimnazjum oczekiwało 7.909 szkół ponadgimnazjalnych.

Powyższe zestawienie wskazuje na to, że istniała poważna rozbieżność pomiędzy ilością chętnych a możliwościami przyjęć. Domniemywano wówczas, że znaczna część kandydatów do liceów ogólnokształcących trafi do liceów profilowanych i zasadniczych szkół zawodowych, a niewielka liczba kandydatów do technikum trafi do liceum profilowanego zawodowo.

W celu określenia wymiaru i efektu działalności zawodoznawczej gimnazjów został przeprowadzony drugi etap badań pod koniec czerwca 2002 roku. Przeanalizowano wówczas konkretne wybory szkół w środowisku absolwentów gimna-

zjum poddanych wcześniejszemu etapowi badań. Natomiast pod koniec września 2002 roku przeanalizowano przyjęcia tychże absolwentów do szkół ponadgimnazjalnych. Na uwagę zasługuje fakt, że w przypadku wyboru liceum ogólnokształcącego badani gimnazjaliści składali podania średnio do trzech szkół jednocześnie. W przypadku wyboru liceum profilowanego bądź technikum absolwenci składali podania do jednej lub dwóch szkół. Z kolei ci, którzy zdecydowali się na zasadniczą szkołę zawodową składali podania tylko do jednej wybranej szkoły. Wyniki badań przedstawiają tabele 7 i 8.

Tabela 7. Wybór szkoły przez absolwentów gimnazjum w czerwcu 2002 r.

Miejsce zamieszkania	Wieś i miasteczko		Miasto		Ogółem	
	L	%	L	%	L	%
Wybór szkoły						
Liceum ogólnokształcące	98	30,9	179	61,7	277	45,6
Liceum profil. zawodowo	43	13,6	13	4,5	56	9,3
Technikum	65	20,5	53	18,3	118	19,4
Zasadn. szkoła zawodowa	111	35,0	45	15,5	156	25,7
Razem	317	100	290	100	607	100

Tabela 8. Przyjęcia absolwentów gimnazjum do szkół ponadgimnazjalnych we wrześniu 2002 r.

Miejsce zamieszkania	Wieś i miasteczko		Miasto		Ogółem	
	L	%	L	%	L	%
Wybór szkoły						
Liceum ogólnokształcące	97	30,6	178	61,4	275	45,3
Liceum profil. zawodowo	39	12,3	20	6,9	59	9,7
Technikum	65	20,5	48	16,5	113	18,6
Zasadn. szkoła zawodowa	116	36,6	44	15,2	160	26,4
Razem	317	100	290	100	607	100

Analiza powyższych wyników wskazuje, że na to, iż liczba przyjętych absolwentów gimnazjum do określonych szkół ponadgimnazjalnych nieznacznie różniła się od liczby szkół, do których uczniowie uprzednio złożyli podania. W związku z tym można było stwierdzić, że badani gimnazjaliści dostali się na ogół do tego typu szkoły, do którego składali podania.

Z powyższej analizy dość jednoznacznie wynika, że absolwenci szkół gimnazjalnych ze środowiska miejskiego w przeważającej większości zasiedli w ławkach liceów ogólnokształcących. Zaś uczniowie ze wsi i małych miasteczek wypełnili głównie miejsca w szkołach zawodowych, z tym że najwięcej z nich w zasadniczych szkołach zawodowych (aż 36,6%).

Porównując powyższe analizy z analizami dotyczącymi tabeli 1 (str. 4) zauważyć można dość wyraźne różnice między kwietniowymi deklaracjami gimnazjali-

stów a konkretnym wyborem przyszłej szkoły, głównie w przypadku wyboru zasadniczej szkoły zawodowej. Mniej gimnazjalistów (o około 9%) wybrało i dostało się do liceów ogólnokształcących niż zakładało wcześniej. Również mniej uczniów zostało przyjętych do techników (o około 6%). Z kolei w przypadku zasadniczych szkół zawodowych więcej uczniów złożyło i dostało się (o około 16%, a w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym o prawie 23%) do tego typu szkoły. Jedynie licea profilowane przyjęły podobną liczbę uczniów jak ta, którą deklarowali gimnazjaliści w kwietniu.

Poprzednie analizy pozwalały domniemywać, że znaczna część kandydatów do liceów ogólnokształcących trafi do liceów profilowanych i zasadniczych szkół zawodowych, a niewielka liczba kandydatów do techników trafi do liceum profilowanego zawodowo. Jednak wrześniowe analizy wykazały, że kandydaci do liceów ogólnokształcących oraz do techników ostatecznie złożyli podania i zostali przyjęci przede wszystkim do zasadniczych szkół zawodowych. Wynika stąd, że licea profilowane spotkały się z mniejszym zainteresowaniem niż to zakładano pierwotnie. Nie tylko zostały pominięte jako alternatywa dla osób, które miały niewielkie szanse dostania się do liceum ogólnokształcącego czy do technikum, ale i wśród tych, którzy deklarowali wybór tej szkoły pierwotnie, około 1% zmienił swoje zdanie i wybrał inny typ szkoły.

Tak niski poziom zainteresowania liceami profilowanymi mógł wynikać z niedostatecznego poziomu wiedzy o tym typie szkoły wśród absolwentów gimnazjum, który mógł być wynikiem niskiego poziomu działalności zawodoznawczej w szkole. Niemniej jednak bardziej znaczącą przyczyną wydawał się być fakt, że liceum profilowane jest nowym typem szkoły w nowej strukturze kształcenia ponadgimnazjalnego, wprowadzonej ustawą z dnia 21 listopada 2001 r. Licea profilowane zaprojektowane zostały jako szkoły, w których głównym celem edukacji jest zapewnienie absolwentowi dobrego przygotowania ogólnokształcącego, tworzenie warunków do kształcenia ogólnozawodowego oraz przygotowanie do podejmowania działań przedsiębiorczych. Twórcy tego typu szkół wyrażają nadzieję, że staną się one szkołami jutra. W związku z tym można żywić nadzieję, że w niedalekiej przyszłości zainteresowanie liceami profilowanymi zawodowo wśród absolwentów szkół gimnazjalnych znacznie wzrośnie.

Dla powyższych analiz poczyniono pewne porównania z lipcowymi wyliczeniami MENiS ogłoszonymi 22 sierpnia 2002 roku na ogólnopolskiej naradzie rektorów w Warszawie. Według nich 45% gimnazjalistów miało podjąć naukę w liceach ogólnokształcących, 23% w technikach, 17% w liceach profilowanych oraz 15% w zasadniczych szkołach zawodowych. Wyniki badań pilotażowych wykazały niemal identyczne podobieństwo między tymi założeniami a odsetkiem badanych gimnazjalistów przyjętych do liceów ogólnokształcących. Podobnie jak w całym kraju był to jedyny rodzaj szkoły, gdzie liczba przygotowanych miejsc okazała się zbyt mała w stosunku do liczby chętnych. Jednym ze sposobów rozwiązania takiego stanu rzeczy była możliwość tworzenia dodatkowych klas, czego konsekwencją była nauka w przepelnionych szkołach

W przypadku zasadniczych szkół zawodowych występowały pewne różnice między lipcowymi wyliczeniami a ilością przyjętych na korzyść zasadniczych szkół zawodowych. Odsetek przyjętych uczniów do tego typu szkół był znacznie większy

niż zakładany w lipcu. Z kolei liczba uczniów przyjętych do technikum i liceum profilowanego była mniejsza niż wykazały to ogólnopolskie obliczenia.

Poszerzenie i uprawdopodobnienie niniejszych analiz stanowią wyniki badań przeprowadzonych przez Zygmunta Wiatrowskiego na populacji około 2000 gimnazjalistów w 2002 roku, ukazujące deklarowane i rzeczywiste wybory szkół ponadgimnazjalnych. Uzyskane dane zestawiono z badaniami realizowanymi w ramach prezentowanej rozprawy doktorskiej i przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Deklarowane i rzeczywiste wybory szkół ponadgimnazjalnych w 2002 roku

Typy szkół	Wybory deklarowane	Wybory dokonane	Różnice
Liczebności badanych	$N_1 = 2280$	$N_2 = 1630$	$N_3 = 650$
Liceum ogólnokształcące	54,5%	51,2%	-3,3%
Liceum profil. zawodowo	11,2%	13,4%	+2,2%
Technikum	24,5%	20,8%	-3,7%
Zasadn. szkoła zawodowa	9,8%	14,6%	+4,8%

Źródło: artykuł zgłoszony do druku w AB w opracowaniu zbiorowym pt.: „Znane i nieznanne wyznaczniki edukacji zawodowej w XXI wieku”

Z przedstawionych danych wynika, że:

1. Wyraźnie dominują wybory 3-letniego liceum ogólnokształcącego, które przede wszystkim przygotowuje młodzież do studiów wyższych, o czym świadczy ponad 50% tych wyborów. Oznacza to, że młodzi ludzie wykazują godne uznania wysokie aspiracje podjęcia i pomyślnego ukończenia studiów wyższych, z tym że trudno określić jeszcze, czy będą to studia zawodowe, czy pełne studia akademickie. Z drugiej strony rodzić mogą się obawy, że wybór ten u części gimnazjalistów został podyktowany ich niezdecydowaniem, którzy o kolejne trzy lata przesuną moment podjęcia decyzji w sprawie swojej przyszłej drogi zawodowej.
2. Na drugim miejscu lokują się wybory 4-letniego technikum. Młodzież wybierająca ten typ szkoły nastawia się głównie na zdobycie odpowiedniego zawodu i kwalifikacji oraz na stosunkowo szybkie rozpoczęcie działalności zawodowej. Na ogół jednak nie orientuje się ona w trudnościach związanych z zatrudnieniem, gdyż tytuł tradycyjnie pojmowanego technika nie daje gwarancji znalezienia zatrudnienia w ciągle modernizowanej strukturze tej działalności.
3. Z niskim poziomem zainteresowania spotkało się 3-letnie liceum profilowane zawodowo, które zajęło trzecie miejsce wśród wyborów gimnazjalistów. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy może być fakt, że szkoła ta kształci prozawodowo, czyli w sposób ogólnozawodowy bez nadawania kwalifikacji zawodowych. Aby takie kwalifikacje uzyskać, absolwenci tego liceum muszą ukończyć dodatkowo szkołę policealną (w założeniu roczną) lub wyższą szkołę zawodową, lub też odpowiednie kursy kwalifikacyjne. Inną przyczyną może być to (na co wskazywano już wcześniej), iż szkoła ta nie jest jeszcze zbyt popularna wśród młodzieży. Badania w zakresie niniejszej rozprawy wykazały, że bardzo duży odse-

tek gimnazjalistów nie zna tego typu liceum i nie potrafi go nawet prawidłowo wymienić wśród pozostałych typów szkół ponadgimnazjalnych.

4. Najmniej korzystnie kształtuje się wybór zasadniczej szkoły zawodowej. Niestety ten typ szkoły gimnazjaliści wybierają niechętnie. Stanowi to w większości przypadków następstwo utrwalonego poglądu, że zasadnicza szkoła zawodowa stanowi miejsce dla „odpadów” z normalnego nurtu edukacyjnego. Poza tym założenie, że będzie to szkoła często nawet 3-letnia nie wytrzymuje kalkulacji, która wskazuje, że w tym czasie dochodzi się do matury.

Przedstawione analizy oraz ich wzajemne podobieństwo dotyczące wyboru dalszej drogi edukacyjnej przez gimnazjalistów wskazują na powtarzalność tej sytuacji, która może świadczyć, że tendencja uczniów do powyższych wyborów jest stała.